

provincie
GELDERLAND

Bijlage bij Statenbrief - zaaknummer 2015-007744

Energietransitie; 'Samen in versnelling!'

Beleidsprogramma Energietransitie 2016-2019

Gelderland. Daar vind je Nederland in het klein. Met bruisende steden en kalm platteland, weelderige natuur en breed stromende rivieren. In dat Gelderland werken we samen aan een schone en gezonde provincie. Een provincie waar we grenzen verleggen, om ruimte te maken.

Wij leveren samen met onze partners van het Gelders Energie Akkoord (GEA) een bijdrage aan een schoon en gezond Gelderland. Een energieneutraal Gelderland in 2050 is het doel. Dat doen we door het energiezuinig maken van huizen en bedrijven. Door het overschakelen van fossiele naar duurzame bronnen van energie. Waar kan lokaal! En dit levert lokaal werkgelegenheid en innovaties op en biedt zodoende kansen voor Gelderse bedrijven en inwoners.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Leeswijzer	6
1. Achtergrond	7
2. De uitdaging	7
3. Gelders Energieakkoord	8
4. De provinciale inzet op basis van het Gelders Energieakkoord	9
4.1 Wat staat er in het coalitieakkoord	9
4.2 Ambitieuze doelstellingen	9
4.3 De provincie pakt haar rol	10
5. Wat gaan we doen	10
5.1 Verduurzaming woingvoorraad	10
5.1.1 Wijk van de toekomst	10
5.1.2 Huur	11
5.1.3 Vereniging(en) van Eigenaren (VvE's)	11
5.2 Bedrijven	11
5.2.1 MKB	12
5.2.2 Procesindustrie	12
5.3 Warmte	12
5.4 Mobiliteit	13
5.4.1 Projecten voortkomend uit het GEA helpen uitvoeren	13
5.4.2 Werk maken van onze voorbeeldrol	13
5.4.3 Europese samenwerking stimuleren en benutten	13
5.5 Hernieuwbare energie	13
5.5.1 Wind	13
5.5.2 Zon	14
5.5.3 Waterkracht	14
5.5.4 Biomassa	14
5.6 Professionele energiecoöperaties	15
5.7 Regionale ondersteuning (Omgevingsvisie)	15
5.8 Duurzaamheidsfonds en IEG	15
5.9 Uitwerking motie 59	16
6. De samenwerking met andere programma's	16
6.1 Gebiedsopgaven	16
6.2 Cultuur en Erfgoed	17
6.3 SteenGoed Benutten	17
6.4 Sport	17
6.5 Economie	17
6.6 Leefbaarheid	17
6.7 Mobiliteit	18

7. Inzet van middelen	18
7.1 Financiering	18
7.2 Coalitiemiddelen 2016-2019 reeds beschikbaar gesteld	18
7.3 Coalitiemiddelen 2016-2019 waarover besluit wordt gevraagd	19
7.3.1 Beschikbaarstelling Coalitiemiddelen	19
7.3.2 Reserveringen Coalitiemiddelen	19
7.4 Instrumentarium	19
7.5 Internationalisering	20
7.6 Sterk bestuur	20
7.7 Monitoring	20
8. Bijlagen	

Samenvatting

Gelderland. Daar vind je Nederland in het klein. Met bruisende steden en kalm platteland, weelderige natuur en breed stromende rivieren. In dat Gelderland werken we samen aan een schone en gezonde provincie. Een provincie waar we grenzen verleggen, om ruimte te maken.

Samen met onze partners van het Gelders Energieakkoord leveren wij een bijdrage aan een schoon en gezond Gelderland. Ons doel is een energieneutraal Gelderland in 2050. Dat bereiken we door het energiezuinig maken van huizen en bedrijven. Door het overschakelen van fossiele naar duurzame bronnen van energie, waar dat kan lokaal! Dit levert weer lokaal werkgelegenheid en innovaties op en biedt zodoende kansen voor Gelderse bedrijven en inwoners.

We staan met onze ambitie van een energieneutraal Gelderland voor een enorme uitdaging. Dat betekent dat er evenveel energie wordt opgewekt als wordt verbruikt. Forse inspanningen zijn nodig op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare energieopwekking om deze ambitie te bereiken en om minder afhankelijk te zijn van kolen, olie en gas. Afgelopen collegeperiodes zijn stappen gezet in energiebesparing en –opwek, maar het gaat niet snel genoeg. Op gelijke voet verder gaan is dus geen optie. Een energieneutraal Gelderland is dan namelijk nog ver weg. Er is een versnelling nodig. Gelderland is dan ook trots op het proces van het Gelders Energieakkoord (GEA). Het is mooi en goed dat zoveel partijen samen de schouders onder de Gelderse energietransitie willen zetten. Deze samenwerking heeft geleid tot het eerste GEA uitvoeringsplan waarin staat wat we met zijn allen gaan doen. Als provincie pakken wij onze rol erop vertrouwend dat ook onze GEA partners hun rol pakken. In de beleidsnotitie beschrijven wij onze rol in het proces. Dit biedt de basis voor het provinciaal programma energietransitie 2016-2019. Wij maken daarbij gebruik van het GEA uitvoeringsplan, soms aangevuld met activiteiten waar wij als provincie al inzet op pleegden. Bij het totstand komen van het GEA uitvoeringsplan zijn ook het advies van de Provinciale Raad voor Omgevingsbeleid (10/12/2015) en de analyse van het Gelderse programma Energietransitie van de Rekenkamer Oost Nederland (11/2014) betrokken.

Leeswijzer

Met veel enthousiasme en tomeloze inzet hebben de initiatiefnemers van het Gelders Energieakkoord (GEA) en alle ondertekenaars gewerkt aan het opstellen van een GEA uitvoeringsplan die ervoor moet zorgen dat de energietransitie in Gelderland een succes wordt. De provincie is hier als een van de partners bij betrokken geweest. We zijn trots op het resultaat. De voorliggende beleidsnotitie bouwt hier op voort, door onze rol in de noodzakelijk transitie scherp neer te zetten en door aan te geven dat we verwachten dat onze GEA partners hun rol ook pakken.

Hoofdstuk 1 geeft aan dat er een GEA uitvoeringsplan voorligt en dat we met alle partners op deze wijze uitvoering gaan geven aan de energietransitie in Gelderland. Hoofdstuk 2 geeft vervolgens aan waar we staan en wat de uitdaging is. In hoofdstuk 3 wordt nog even kort ingegaan op het GEA uitvoeringsplan, waarbij verwezen wordt naar de bijlage waar dat uitvoeringsplan is te vinden. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 4 in op de doelen en de rol van de provincie bij het bereiken van deze doelen. Hoofdstuk 5 geeft een beeld van activiteiten en projecten die vanuit GEA worden gestart en waarin wij als provincie in meer of meerdere mate een rol hebben. In hoofdstuk 6 worden vervolgens de verbindingen met de andere provinciale programma's geschetst. Tot slot gaat hoofdstuk 7 in op de inzet van middelen vanuit de provincie om de uitvoering van het GEA uitvoeringsplan mogelijk te maken.

We nodigen iedereen uit om deelgenoot te worden van het Gelders Energieakkoord. Want alleen samen komen we verder. En alleen samen kunnen we de versnelling bereiken die nodig is om te komen tot een energieneutraal Gelderland in 2050.

1. Achtergrond

We staan met onze ambitie van een energieneutraal Gelderland voor een enorme uitdaging. Onze ambitie betekent dat er evenveel energie wordt opgewekt als wordt verbruikt. Forse inspanningen zijn nodig op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare energieopwekking om deze ambitie te bereiken en om minder afhankelijk te zijn van kolen, olie en gas. Alleen samen kunnen partijen in Gelderland van deze noodzakelijke transitie een succes maken. Gelderland is dan ook trots op het proces van het GEA. Het is mooi en goed dat zoveel partijen samen de schouders onder de Gelderse energietransitie willen zetten. Deze samenwerking heeft geleid tot het eerste GEA uitvoeringsplan waarin staat wat we met zijn allen gaan doen. Als provincie pakken wij hierin onze rol, er op vertrouwend dat ook onze partners van GEA ook hun rol pakken. In deze notitie beschrijven wij onze rol. Wij sluiten daarbij aan bij de activiteiten die zijn genoemd in het GEA uitvoeringsplan, soms aangevuld met activiteiten waar wij als provincie al op inzetten. In hoofdstuk 6 zetten we dit per onderwerp uiteen. Over deze onderwerpen blijven we vanzelfsprekend met onze partners in gesprek, zodat de rolverdeling in de samenwerking steeds duidelijker wordt.

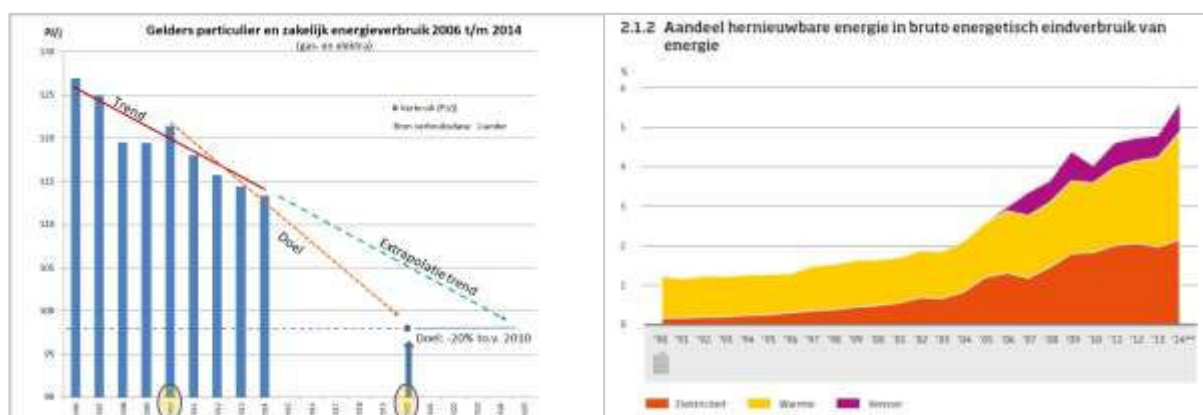
2. De uitdaging

De provincie Gelderland heeft de afgelopen 10 jaar intensief ingezet op het verduurzamen van de energievoorziening. In de periode 2008-2011 lag daarbij de focus op het aanpassen aan en tegengaan van klimaatverandering. In de periode 2011-2015 werd de focus verlegd naar energietransitie vanuit een meer economisch oogpunt. In beide perioden werkten we daarbij al veel met externe partners samen.

In deze 10 jaar zijn stappen gezet. Monitoring (GEA nulmeting, www.geldersenergieakkoord.nl) laat zien dat het energiegebruik in die jaren is afgenomen en dat het aandeel hernieuwbare energie is toegenomen. In figuur 1 is dat in beeld gebracht.

Het energiegebruik is sinds 2010 weliswaar afgenomen, het bereiken van de landelijke doelstelling van 20% besparing ten opzichte van 2010 staat onder druk. Dit zelfde geldt voor de productie van hernieuwbare energie. Deze is op dit moment in Gelderland 5%, terwijl op nationaal niveau is afgesproken in 2020 14% hernieuwbare energie op te wekken.

Met het akkoord van Parijs is de noodzaak tot het terugdringen van het gebruik van fossiele energie, alleen maar duidelijker geworden.

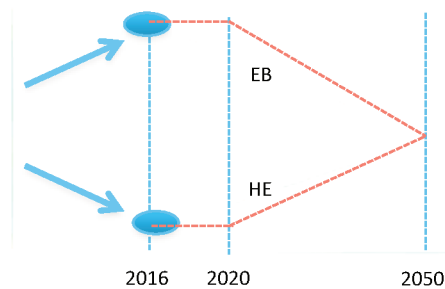

Figuur 1: Het energieverbruik in de jaren 2006 tot en met 2014 gerelateerd aan de doelstelling van 20% besparing in 2020 (links) en het aandeel hernieuwbare energie sinds 1990 (rechts)

Het gaat echter niet snel genoeg! Een energieneutraal Gelderland is dan namelijk nog ver weg. Op gelijke voet verder gaan is daarbij geen optie; er is een omslag nodig. Figuur 2 geeft het kantelpunt weer waar we nu voor staan om de versnelling te realiseren.

Om deze versnelling te bereiken zijn maatregelen nodig van iedereen; lokaal, regionaal, nationaal en internationaal. Dan gaat het bijvoorbeeld om het aanpassen van het emissiehandelsstelsel, grootverbruikerskortingen op energie en andere fiscale regelingen. Hier kan de provincie niet direct, maar wel via lobby, een rol spelen. Samen met andere provincies in IPO-verband en onze partners van GEA zetten we daar op in.

Daarnaast kan er op lokaal en regionaal niveau in de provincie al veel gebeuren. Energietransitie van onderop biedt namelijk volop kansen voor meer zeggenschap voor burgers over hun eigen energie en kansen voor bedrijven in de regionale economie.

Figuur 2: De afgelopen jaren is het energieverbruik maar langzaam afgenomen en de productie van hernieuwbare energie vrijwel gelijk gebleven. Er is een kanteling nodig, en wel op dit moment (blauwe lijn). Langer wachten betekent een sterkere kanteling en dus een nog grotere uitdaging (rode stippellijn).

Het nieuwe provinciale programma Energietransitie 2016-2019 is de weerslag van wat de provincie Gelderland gaat uitvoeren om bij te dragen aan de ambities van het GEA. Om samen met de partners aan deze kanteling te werken, die nodig is om sneller energieneutraal te worden. Als we langer wachten wordt de uitdaging en daarmee de totale kosten voor energietransitie nog groter. We willen en moeten nu aan de slag onder het motto "Samen in versnelling".

3. Gelders Energieakkoord

Meer dan 135 partijen hebben bijgedragen aan het uitvoeringsplan van het Gelders Energieakkoord (GEA). De inzet van het GEA uitvoeringsplan is breed. Een totaalaanpak is voorwaarde voor succes. Het uitvoeringsplan is als bijlage bij deze beleidsnotitie gevoegd. Belangrijke onderdelen in het uitvoeringsplan zijn de focus op 'wijken', duurzame energievoorziening, energiebesparing bij bedrijven en mobiliteit. Aan het opstellen van het GEA uitvoeringsplan heeft ook de provincie bijgedragen. Niet door van bovenaf aan te geven wat er moet gebeuren, maar door het proces te ondersteunen en in samenwerking met onze partners te bepalen wat echt belangrijk is, hoe we dat gezamenlijk kunnen bereiken en wie daarin welke rol zou moeten pakken. De opgave is zo groot dat we alleen samen verder kunnen komen. Iedereen in Gelderland zal haar rol moeten pakken en we zien dat de mindset van Gelderse burgers en bedrijven verandert.

4. De provinciale inzet op basis van het Gelders Energieakkoord

4.1 Wat staat er in het coalitieakkoord?

Met het coalitieakkoord omarmt de provincie Gelderland de doelstelling van een energieneutraal Gelderland in 2050. Dit wil de provincie bereiken in samenwerking met de partners van het GEA. De provincie richt zich daarbij op een aantal speerpunten, te weten vermindering van het energiegebruik, productie van hernieuwbare energie en innovatie. Bij het verminderen van het energieverbruik staan energiezuinig wonen (100.000 woningen) en energiezuinige bedrijven(terreinen) centraal. Bij hernieuwbare energie ligt de focus op wind en zon, en is ook energie uit biomassa en vergisting nodig. Bij innovatie tenslotte werken we aan een innovatieagenda die ertoe bijdraagt dat bedrijven, kennis-/onderwijsinstellingen en overheden meer inzetten op vernieuwing en versnelling. Dit moet leiden tot een verdere versterking van de EMT-sector¹ in Gelderland, en daarmee tot meer banen in deze sector.

4.2 Ambitieuze doelstellingen

Voor de huidige collegeperiode houdt de provincie minimaal vast aan de Rijksdoelstelling van 1,5% energiebesparing per jaar en 14% aandeel hernieuwbare energie in 2020. In 2014 bedroeg het energiegebruik in Gelderland 202 Petajoule (PJ) en werd er voor 10 PJ aan hernieuwbare energie geproduceerd. Doelen voor het jaar 2020 liggen daarmee op 18 PJ besparing en 16 PJ extra hernieuwbare energieproductie (ten opzichte van 2014). Daar maken we ons hard voor. Omdat de provincie vaak *niet* de eigenaar van de projecten noch de hoofdinvesteerder is, doen we dit in samenwerking met onze partners. De bredere aanpak via het GEA geeft meer kans op succes. Om deze doelen voor 2020 concreet te maken, is onderstaande doorvertaling gemaakt:

- 100.000 energiezuinige woningen via verbeteringen van het energielabel, innovaties en nul-op-meter concepten (minimaal 2,3 PJ)
- van 2 naar 200 MW aan geïnstalleerd vermogen aan zonneparken (0,6 PJ extra)
- 230,5 MW aan windmolens op land (1,5 PJ extra) en 120 MW in ontwikkeling
- energiebesparende maatregelen bij bedrijven (minimaal 4 PJ)
- aantal aansluitingen op warmtenetten minimaal 60.000 woningequivalenten in 2020 (0,6 PJ extra) en 170.000 in 2030. En inzet van geothermie hierin is verkend.
- grotere beschikbaarheid van biomassa en laag- plus hoogwaardige inzet hiervan (2 - 5 PJ)
- de provincie werkt samen met overheden aan het verduurzamen van het eigen maatschappelijk vastgoed, sportaccommodaties en ander maatschappelijk vastgoed
- in iedere gemeente/regio start een energiedialoog over hoe de energiedoelstellingen zijn te bereiken
- een professionele energiecoöperatie in elke gemeente zorgt voor meer draagvlak en versnelling
- met GEA werken we aan verduurzaming van de mobiliteit in Gelderland
- de oprichting van een samengesteld investeringsfonds van meer dan 500 miljoen voor Gelderse projecten
- werkgelegenheid, innovaties, nieuwe bedrijven en grensoverschrijdende samenwerking (met rol voor kiEMT en Oost NV en hulp van EFRO en Interreg-gelden)

In deze collegeperiode willen we bovenstaande doelen helpen realiseren. Met de resultaten uit bovengenoemde doelen alleen bereiken we de 18 PJ besparing en 16 PJ extra hernieuwbare energieproductie niet. Daarvoor is het nodig alles wat er in het GEA uitvoeringsplan staat te

---

¹ *Innovatie werd in de vorige programmaperiode ingevuld via Energie- en MilieuTechnologie (EMT), waaronder aandacht voor slimme energienetten (smart grids) en inzet van biomassa als vervanger van fossiele grondstoffen voor producten, chemicaliën en materialen (biobased economy). Internationaal wordt in de volle breedte de term 'cleantech' gebruikt.*

realiseren. Dit vraagt inzet van alle partners in het GEA. Het is een enorme uitdaging om de ambitie van een energieneutraal Gelderland te bereiken. Wij vertrouwen er op dat onze partners daarin hun rol pakken en bijdragen aan de gewenste versnelling op weg naar een energieneutraal Gelderland. Ook vraagt het om mede-eigenaarschap binnen alle andere beleidsvelden en programma's van de provincie. De uitvoering van Motie 59 (zie par. 6.9.) draagt hieraan bij.

4.3 De provincie pakt haar rol

De provincie stelt zich op als een eigentijdse overheid. Zij wil inwoners, bedrijven en organisaties ruimte bieden om de grote opgave voor elkaar te krijgen. Samen met de partners in GEA wil de provincie werken aan de benodigde versnelling. Door het mede initiëren van GEA-projecten, door het ondersteunen en mede vormgeven van kansrijke business cases en door het begeleiden van business cases naar uiteindelijke financiering, zodat kan worden overgegaan tot daadwerkelijke realisatie van projecten. De provincie pakt daarin verschillende rollen:

DE PROVINCIE GEEFT RUIMTE: financiële ruimte (zoals fondsen, subsidieregelingen, procesmiddelen), fysieke ruimte (zoals in de omgevingsvisie) en regelruimte (geen onnodige regels en duidelijke regels).

DE PROVINCIE GEEFT HET GOEDE VOORBEELD: de provincie werkt aan een energieneutrale eigen bedrijfsvoering en huisvesting en zet in haar inkoop- en aanbestedingsbeleid in op duurzaam inkopen en een duurzaam wegennet. We verwijzen hierbij verder naar de uitwerking van motie 59.

DE PROVINCIE VERBINDT: de provincie is actief partner in netwerken en kan helpen met het organiseren van 'communities of practice' en kennisontwikkeling. De provincie ondersteunt en neemt deel aan het GEA-secretariaat. Als het partijen niet helemaal lukt om hun rol te pakken en het gaat om projecten van bovenlokaal belang, kan de provincie helpen en partnerschap organiseren. De provincie verbindt hier door het steunen van initiatieven, actieve communicatie en campagne voeren. Met de overheden voert de provincie gesprekken over ieders rol. Ook neemt de provincie een rol in de afstemming met andere provincies en lobby richting Europees, nationaal en lokaal bestuur. Tot slot spreekt de provincie ook haar partners aan op hun rol.

5. Wat gaan we doen

5.1 Verduurzaming woningvoorraad

Het verduurzamen van de woningvoorraad is al enkele jaren bezig, mede dankzij de Robuuste Investeringsimpuls en de isolatieregeling voor particulieren. De isolatieregeling is nog operationeel doordat bij de begroting van 2016 € 1 miljoen beschikbaar is gesteld voor de continuering hiervan in afwachting van het nieuwe beleid. We hebben in het coalitieakkoord opgenomen dat we in samenwerking met onze partners 100.000 woningen energiezuiniger gaan maken. Hieraan dragen we bij met een aanpak voor de huursector, de particuliere sector en voor Verenigingen van Eigenaren (VvE's). We leggen verbanden tussen de beleidsthema's Energietransitie en Wonen.

5.1.1 Wijk van de toekomst

Veel gemeenten zijn al bezig met projecten en het verstrekken van subsidies of leningen om burgers te stimuleren te werken aan de energietransitie. Organisaties, zoals bijvoorbeeld de Woonbond en lokale energiecoöperaties ondersteunen ook het bewustwordingsproces bij de burger. De Rijksoverheid zorgt met subsidies en leningen (Investeringsubsidie Duurzame Energie en Nationaal Energiebesparingsfonds) voor investeringen in de koopsector, VvE's en de huursector. Daarnaast start de Rijksoverheid dit jaar een landelijke campagne gericht op energiebesparing. We willen samen met de GEA-partners bevorderen dat zo veel mogelijk mensen gebruik maken van de mogelijkheden

om hun woningen te verduurzamen. Dit kan door onder andere organisaties en bedrijven uit te nodigen met een aanbod te komen om gemeenten te ondersteunen bij een aanpak vanuit wijken dicht bij burgers, bijvoorbeeld door de bestaande energieloketten te versterken. Dit willen wij financieel ondersteunen.

Daarnaast willen wij het proces ondersteunen om samen met de GEA-partners vorm te geven aan 'de Wijk van de toekomst'. Een verdergaande aanpak waarbij wijken bijvoorbeeld toewerken naar een gasloos energiesysteem. In deze wijkaanpak is het de bedoeling dat zo veel mogelijk bewoners, lokale energiebedrijven, woningcorporaties, huurdersverenigingen, scholen, maatschappelijke instellingen enz. een rol spelen. Deze aanpak zal in eerste instantie in een aantal pilotwijken worden toegepast, en zal bij succes steeds verder worden uitgerold. Bij de selectie van de wijken wordt rekening gehouden met de energie en activiteiten die al in de wijken aanwezig zijn, de staat van de aanwezige infrastructuur in de wijken, én er vindt afstemming plaats met woon- en armoedebeleid. Initiatieven vanuit de wijken zelf genieten nadrukkelijk de voorkeur. De provincie ondersteunt de uitvoering van de pilots, en verwacht dat ook gemeenten en andere partijen daarin een (financiële) rol pakken. De pilots zijn nadrukkelijk ook bedoeld om van te leren, en kennis en ervaring over uit te wisselen, richting de andere pilots, én richting de generieke aanpak. Na verloop van tijd, als meer wijken hiermee aan de slag gaan, zullen de generieke aanpak en de Wijk van de toekomst steeds verder naar elkaar toegroeien. Het traject dat moet leiden tot een gasloze wijk loopt is er één van de lange adem en zal niet in deze coalitieperiode worden afgerond.

Voor de generieke wijkaanpak en voor de pilots Wijk van de toekomst reserveren wij 3 miljoen.

5.1.2 Huur

Zoals gemeld in het uitvoeringsplan van het GEA geven de Gelderse woningcorporaties invulling aan de landelijke afspraak om de woningvoorraad naar gemiddeld energielabel B te brengen. Een gedeelte werkt aan energielabel A of niveau nul-op-meter (NOM). Hiervoor komen de woningcorporaties samen met het bedrijfsleven tot concrete productinnovaties die breed toepasbaar zijn en daardoor goedkoper gerealiseerd kunnen worden. We reserveren een bedrag van € 500.000,- om innovatieve concepten uit te werken.

5.1.3 Vereniging(en) van Eigenaren (VvE's)

Het verduurzamen van de woningvoorraad van de VvE's is misschien wel de meest complexe uitdaging voor de komende jaren. Ter uitvoering van het GEA staat het faciliteren van draagvlak, het maken van plannen en het regelen van financiering voor het nemen van maatregelen nadrukkelijk op de provinciale agenda. 'Dit doen we door financiële middelen beschikbaar te stellen voor de loketfunctie, scans en procesbegeleiding. Hiervoor reserveren we een bedrag van € 1,5 miljoen.

5.2 Bedrijven

Bedrijven verbruiken veel energie en het terugbrengen hiervan is een flinke uitdaging. Meerdere studies tonen namelijk aan dat energiebesparing bij veel bedrijven laag op de prioriteitenlijst staat. Het ontbreekt de bedrijven aan kennis en tijd, maar belangrijker nog aan de benodigde middelen om de initiële investeringslast te dragen. Dat is een belangrijke drempel om over te gaan tot het nemen van maatregelen. Daarnaast worden bedrijven nog te weinig gewezen op de wettelijke verplichting die zij sinds 1993 hebben om energiebesparende maatregelen te nemen die zich binnen vijf jaar terug verdienen. Dit terwijl het de 'B.V. Nederland' financieel geen windeieren zou leggen. Ter uitvoering van het GEA richt de aanpak van bedrijven richt zich daarom op het beter uitwerken van en verbinden aan het stimulerende en handhavende spoor. Dit vraagt óók inzet van VNO-NCW en bedrijfstakken. Voor deze 'wortel en stok'-aanpak reserveren we € 2 miljoen.

5.2.1 MKB

Wij faciliteren op dit moment al enkele projecten die zich richten op het stimuleren van bedrijven om te werken aan een energietransitie. Denk aan DEC Liemers, Metaalunie en MKB Energy Checkup. De komende jaren willen we het stimulerende spoor in samenwerking met VNO/NCW verder versterken en verbreden naar het hele Gelderse Midden- en KleinBedrijf (MKB). Door steun voor instrumentontwikkeling, door communicatie en aanpak op bedrijventerreinen en door het inrichten van bedrijvenplatforms. Onze partners vragen daarnaast financiële steun voor het verder verbeteren van de handhaving op het thema energie. Met deze aanpak van het MKB geeft het GEA aan 4 PJ per jaar te kunnen besparen op het energieverbruik van bedrijven. Wij verwachten bij een goede aanpak op dit onderwerp meer te kunnen bereiken, mits alle partners en bedrijven hier hun verantwoordelijkheid nemen.

5.2.2 Procesindustrie

Bij procesindustrie gaat het om de grotere bedrijven in Gelderland met een hoog energieverbruik. De provincie is voor veel van deze bedrijven de vergunningverlener. Binnen de procesindustrie hebben de meeste bedrijven meerjarenafspraken met het Rijk over energie. De provincie heeft in het uitvoeringsprogramma Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) 2016 voor de omgevingsdiensten energie als een van de prioriteiten opgenomen. Via vergunningverlening en handhaving wordt geborgd dat energiebesparende maatregelen worden gepland en uitgevoerd. Dit is opgenomen in het reguliere werk. Hierin werkt het programma ET nauw samen met het programma VTH.

Daarnaast faciliteren we grote bedrijven om *best practices* en kennis te delen zodat technische en niet-technische besparingsmaatregelen sneller worden uitgevoerd en de ambitie van deze bedrijven groter wordt. Het project Energie Koplopers Overijssel dient hierin als voorbeeld.

5.3 Warmte

Wij onderschrijven de visie uit de warmtebief van EZ. Meer dan de helft van alle energie die we in Nederland verbruiken is voor warmtevoorziening. Het grote beslag dat de warmtevoorziening legt op ons energieverbruik betekent ook dat het verduurzamen en verminderen hiervan cruciaal is om de transitie naar een volledig duurzame energiehuishouding in 2050 te realiseren. Daarvoor bewandelen wij meerdere sporen. Wij zetten in op energiebesparing, maar ook op all-electric toepassingen en warmte-uitwisseling.

Warmteuitwisseling loopt in de praktijk nog tegen knelpunten aan. Hierover blijven wij in gesprek met het Rijk. Bijvoorbeeld over hoe een goede afweging te maken tussen all-electric toepassingen en warmtelevering, hoe meer draagvlak te creëren voor warmte, over een betere, een meer gesocialiseerde financiering van warmte-infrastructuur en over de totstandkoming van open warmtenetwerken.

Wij wachten niet op het Rijk en gaan ook zelf aan de slag met warmteprojecten. Tot 2020 zetten we in op een kleine verdubbeling van het aantal aangesloten woningequivalenten tot 60.000. In 2030 willen we dat er, in navolging van het GEA 170.000 woningequivalenten zijn aangesloten op warmtenetten. Daarvoor zetten we verschillende instrumenten in. Zo helpen wij gemeenten met het in kaart brengen van de beschikbaarheid van (rest-)warmte en de warmtevraag en dragen we bij aan de ontwikkeling van een open hoofdinfrastructuur. Via marktconforme financiering vanuit het IEG-fonds dragen wij bij aan de totstandkoming van warmtenetten. Dat kan via een rechtstreekse lening, maar ook via het fonds Duurzame Energienetwerken Gelderland (DENG), een investeringsvehikel van Alliander en IEG, waarvoor beide partijen 15 miljoen hebben gereserveerd. Ook dragen wij bij aan een oplossing voor het vollooprisico (het risico dat de warmtevraag achter blijft bij de prognoses) voor warmtenetten, waarbij we samenwerken met het programma Gebiedsopgaven.

Tot slot dragen wij bij aan onderzoek naar nieuwe duurzame warmtebronnen, zoals bio-energie (bij voorkeur uit restafval) en geothermie. Daarvoor onderzoeken wij onder andere de mogelijkheden van geothermie en (hoge temperatuur) opslag van warmte.

5.4 Mobiliteit

Voor het onderwerp mobiliteit zet het programma Energietransitie samen met het programma Mobiliteit in op drie doelen.

5.4.1 Projecten voortkomend uit het Gelders Energieakkoord helpen uitvoeren

De provincie faciliteert het proces om te komen tot een concreet projectplan en denkt inhoudelijk mee om projecten rondom duurzame mobiliteit van de grond te krijgen. Veel van de onderwerpen hebben een verbinding met andere provinciale programma's en projecten. Dat vraagt om een integrale aanpak.

5.4.2 Werk maken van onze voorbeeldrol

Binnen en buiten het GEA lopen verschillende initiatieven die invulling geven aan onze provinciale voorbeeldrol in duurzame mobiliteit. De nationale koploperpositie die we als provincie op bepaalde onderwerpen hebben, waaronder verduurzamen van zwaar transport en duurzaam Grond Weg- en Waterbouw (GWW), willen we graag behouden.

Vanuit het programma Energietransitie willen we hier actief aan bijdragen door kennis te delen, partijen binnen en buiten te verbinden en eventueel financieel bij te dragen. Onderwerpen waar we ons op richten zijn: Openbaar Vervoer, Duurzaam Grond-, Weg- en Waterbouw, eigen vervoer (woonwerk en werk-werk) en het verbreden van de Beter-Benutten-aanpak.

5.4.3 Europese samenwerking stimuleren en benutten

De ontwikkelingen op het gebied van duurzame mobiliteit gaan snel en er gebeurt veel, ook buiten Nederland. Door deel te nemen in Europese projecten delen we onze kennis en doen we nieuwe kennis op.

5.5 Hernieuwbare energie

Bij hernieuwbare energie zetten we voornamelijk in op wind, zon en biomassa. Het decentraal opwekken van energie vergt ruimte die al schaars is. Een Gelderland energieneutraal in 2050 heeft grote gevolgen voor het huidige ruimtegebruik. Door ruimte en energie integraal te benaderen willen we kansen creëren voor slimme ontwerpen. Met de regionale samenwerking in combinatie met de gebiedsopgaven geven we hier invulling aan. Voor het opwekken van hernieuwbare energie reserveert het programma Energietransitie vooralsnog € 2 miljoen.

5.5.1 Wind

Windenergie levert een belangrijke bijdrage aan de energietransitie in Gelderland. Gelderland heeft, net als alle andere provincies in Nederland, afspraken gemaakt met het Rijk over de te realiseren hoeveelheid windenergie. Voor Gelderland gaat het om 230,5 megawatt. De provincie heeft in 2014 'windateliers' georganiseerd om in overleg met Gelderse regio's en gemeenten ruimtelijk de meest geschikte locaties voor windenergie te zoeken. De provincie heeft de door de gemeenten aangedragen gebieden ruimtelijk vastgelegd in de Omgevingsvisie. Het is aan marktpartijen, ontwikkelaars en burgerinitiatieven om te komen met plannen voor het realiseren van windturbines.

De provincie ondersteunt, waar nodig, plannen voor windturbines. Verschillende initiatieven zitten in de opstartfase en de verwachting is dat er in veel gemeenten windturbines gerealiseerd gaan worden. De provinciale ondersteuning bestaat uit het scheppen van ruimte door eigen beleid, het aanjagen en faciliteren van projecten en initiatieven, het inschakelen van procesondersteuners en het opstellen van onderzoeken.

Tot slot, met het oog op de toekomst, faciliteren we de Vereniging Energiecoöperaties Gelderland (VECG) en sluiten hiermee aan bij het GEA. De VECG wil het realiseren van windturbines door burgerinitiatieven versnellen, met een regeling voor de voorfinanciering van burgerinitiatieven en ambtelijke ondersteuning van de VECG. Dit moet ertoe leiden dat nog eens 120 MW aan wind boven op de rijksdoelstelling in de pijplijn komt.

5.5.2 Zon

Gelderland heeft zonnepanelen op daken gefaciliteerd door de Zonatlas Gelderland voor gemeenten en burgers beschikbaar te stellen. Met deze Zonatlas kunnen inwoners, bedrijven en gemeenten in een oogopslag zien of hun dak geschikt is voor zonnepanelen, hoeveel zonne-energie opgewekt kan worden en hoeveel besparing dat oplevert. Voor verdere groei van 'zon op daken' is geen aanvullend provinciaal beleid nodig: de particuliere markt pakt dit zelfstandig op. In lijn met het GEA blijven we echter de realisatie van collectieve zonnedaken ondersteunen, waarin burgers participeren. De participatiesubsidie is een instrument dat hiervoor sinds 2013 veelvuldig is gebruikt. Dit instrument wordt in stand gehouden, waarbij verbreding van de doelgroep wordt verkend. Daarnaast zien we een ontwikkeling richting grondgebonden zonneparken. Om die ontwikkeling te faciliteren stellen we een ruimtelijk kader op. Verder werken we samen met het programma Ruimte aan 'zon-op-erf': de realisatie van zonnepanelen op vrijkomende agrarische erven.

5.5.3 Waterkracht

Door middel van waterkracht kan eenvoudig hernieuwbare energie worden opgewekt. Het is in Gelderland geen grote bron van hernieuwbare energie, maar wel een die vanuit de continue beschikbaarheid mogelijk een goede aanvulling vormt op andere energievormen. Om die reden verkennen we, in overleg met onze GEA partners, enkele kleinschalige initiatieven om te zien wat waterkracht kan betekenen voor Gelderland.

5.5.4 Biomassa

Geen energietransitie zonder de inzet van biomassa. Op dit moment levert bio-energie ca. 80% van de hernieuwbare energie in Gelderland en is Gelderland koploper in Nederland als het gaat om het aantal biobased projecten. Voor zwaar transport en hoge-temperaturen-industrie (procesindustrie) bestaan voorlopig geen andere groene alternatieven. De biomassatafel van het GEA heeft al 1 tot 5 Petajoule aan projecten geïdentificeerd. Dit kan dus een grote groei betekenen van hernieuwbare energie in Gelderland. Daarbij is het (economisch) gangbaar om hoogwaardige producten te ontwikkelen op het (tijdelijke) fundament van laagwaardige bio-energie.

Binnen het GEA heerst verdeeldheid over bio-energie, hetgeen de provincie respecteert. Zij draagt bij aan de duurzaamheidsdiscussie en het visualiseren van groene energielandschappen. Wij sluiten ons aan bij normen die voor heel Nederland gelden; duurzame import van biomassa is vanuit het oogpunt van de provincie nu geen probleem. De provincie herkent zich ook in de groepen van projecten: 'industriële verwaarding', 'bio-energie/-gasproductie' (bij voorkeur integrale mestverwerking), 'meer biomassa uit landschap' en projecten voor kennisontwikkeling en -uitwisseling ('procesbegeleiding'). Voor het versnellen van de omslag naar hoogwaardige benutting blijft de provincie werken aan innovatie. Daarvoor werken we samen met Overijssel verder via het cluster BIC-ON (in relatie met het GEA en programma Circulaire Economie). Internationale samenwerking vindt plaats via Vanguard Bioeconomy, Interreg-projecten en samenwerking met Nordrhein-Westfalen en Vlaanderen. Intern is er samenwerking met de programma's 'Natuur en Landschap', 'Land en Tuinbouw', 'Ruimte' en 'Economie'. Daarnaast steunen we mede door financiering van Kiemt als valleybureau en door cofinanciering van en ondersteuning richting EFRO.

5.6 Professionele energiecoöperaties

Een energieneutraal Gelderland in 2050 wordt veelal lokaal gerealiseerd. De provincie steunt al geruime tijd de Gelderse energie-coöperaties die hierin een belangrijke rol spelen. Niet alleen realiseren zij veel lokale projecten, de coöperatieve aanpak zorgt ervoor dat de financiële revenuen van gerealiseerde hernieuwbare energieprojecten weer lokaal terugvloeien in de samenleving. Door de directe betrokkenheid van de samenleving bij de lokale energietransitie wordt bovendien het draagvlak voor hernieuwbare energie groter. Denk bijvoorbeeld aan het burgerwindpark bij Nijmegen. Voor deze energiecoöperaties is daarom ook binnen GEA een belangrijke rol weggelegd.

De Gelderse Energiecoöperaties hebben zich inmiddels verenigd in de Vereniging Energiecoöperaties Gelderland (VECG), waarin ook de onderlinge samenwerking verder wordt geprofessionaliseerd. De VECG helpt nieuwe energiecoöperaties opstarten en streeft naar een Gelders dekkend netwerk, zodat binnen alle Gelderse gemeenten ten minste één coöperatie actief is.

De provincie blijft deze verdere professionalisering van de lokale energiecoöperaties en hun onderlinge samenwerking ondersteunen. Dit doet de provincie door het doorzetten en verbreden van de Community of Practice (CoP) Lokale energiebedrijven en de bijbehorende werkplaatsen. Het trekkerschap van de CoP en de werkplaatsen wordt overdragen aan de VECG en de provincie blijft partner in het netwerk (vanuit programma's Energietransitie en Duurzaam Door). Daarnaast steunt de provincie verdere professionalisering van de werkorganisatie van de VECG en wil de provincie kennisdeling versterken via een te ontwikkelen expertisepool en kennisvouchersysteem binnen de CoP. Hiermee kan de expertise, die binnen de CoP aanwezig is nog beter worden ingezet.

Voor het professionaliseren van energiecoöperaties vragen we een begrotingsbesluit van € 210.000. Daarnaast zetten we de participatieregeling Burgerinitiatieven in. Via deze regeling kunnen we subsidies verlenen aan collectieve duurzame energieprojecten (projecten waar burgers bijvoorbeeld omwonenden, klanten en leden in participeren). Projecten die voor tenminste een kwart via crowdfunding worden gerealiseerd, kunnen gebruik maken van deze regeling. De regeling helpt initiatieven bij hun crowdfunding en brengt de terugverdientijd van projecten onder de 10 jaar.

De regeling loopt goed en wordt door de partners van het GEA hoog gewaardeerd. We willen de komende periode onderzoeken of en hoe we de voorwaarden aanpassen, zodat bijvoorbeeld ook wind- en waterprojecten beter van de regeling gebruik kunnen maken.

5.7 Regionale ondersteuning (Omgevingsvisie)

Regio's en gemeenten hebben hun eigen ambities op energiegebied én hebben veelal het Gelders Energie Akkoord ondertekend. De regionale en lokale ambities moeten hun weerslag krijgen in concrete maatregelen en projecten om deze ambities te realiseren. Wij ondersteunen de regio's en gemeenten bij deze vertaling van ambities naar concrete maatregelen door de inzet van regio-accounthouders. Zo is dat ook opgenomen in de Omgevingsvisie. De doelen in deze beleidsnotitie, voor zover die afwijken van de Omgevingsvisie worden dit jaar nog overgenomen in de Omgevingsvisie.

We vinden het logisch dat ambities en inspanningen aansluiten op de doelen van de Gelderse Gebiedsopgaven. Het regionale proces is gebaat bij procesbegeleiding; die nemen wij graag voor onze rekening, in overleg met het GEA secretariaat. Zo worden de instrumenten en projecten van de thematafels van het GEA vertaald naar inzet in alle Gelderse regio's.

5.8 Duurzaamheidsfonds en IEG

Partners binnen het GEA vragen de provincie om voor energietransitie in deze coalitieperiode een bedrag van € 35 miljoen revolverend in te zetten. Samen met onze partners onderzoeken wij momenteel de mogelijkheden om met deze middelen een véél groter duurzaamheidsfonds op te zetten met de omvang van enkele honderden miljoenen. Door binnen GEA financieringsrijpe projecten te ontwikkelen en te bundelen, willen we institutionele beleggers interesseren om op deze wijze grote

Gelderse projecten te financieren. Gedacht kan worden aan grootschalige uitrol van verduurzaming woningen, zonnepanelen op daken van huurwoningen, installaties voor mestvergistings, energiemaatregelen bij MKB-bedrijven enz.

Voor de cofinanciering van 'een dergelijk fonds zijn wij in gesprek met de Nederlandse Investeringsinstelling (NLI) van de gezamenlijke pensioenfondsen en het Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI). Ook onderzoeken wij of de huidige portefeuille duurzame energievoorziening van het IEG-fonds (Innovatie- en Energiefonds Gelderland - PPM Oost NV) onderdeel kan uitmaken van dit grotere fonds. Wij verwachten PS uiterlijk in 2017 hierover nader te informeren.

Tegelijk geeft PPM-Oost NV aan dat er een urgente financieringsvraag is van bedrijven die willen investeren in duurzame-energievoorziening. De € 44 miljoen die bij IEG hiervoor beschikbaar was, is in hoog tempo bestemd (zie bijlage). Op een kleine buffer na (veiligheidsmarge) zijn de te investeren middelen volledig ingezet. Tegelijkertijd liggen er bij PPM-Oost 12 aanvragen klaar, die op korte termijn tot financiering zouden kunnen komen bij verdere uitbreiding van kapitaal. Zonder financiering door het IEG komen deze niet van de grond. Wij stellen daarom voor van de 35 miljoen een bedrag van € 15 miljoen nu beschikbaar te stellen aan het IEG.

5.9 Uitwerking motie 59

Begin dit jaar bent u geïnformeerd over de stand van zaken van motie 59. In de statenbrief 'Stand van zaken motie 59 de groene kracht van Gelderland: een voorbeeldige overheid' (PS2016-55) leest u hoe we invulling geven aan onze voorbeeldfunctie. Bijvoorbeeld bij wegen in Gelders beheer, bij de eigen gebouwen en bij inkoop. Zoals in de brief PS2016-55 aangekondigd, is nu een verdere inventarisatie gedaan van de mogelijkheden om de klimaat-voetafdruk van de provinciale organisatie te verlagen. In de uitwerking van Motie 59 wordt ingegaan op wat we als provincie al deden, wat naar aanleiding van de motie meer is gedaan en wat er in 2016 en 2017 nog wordt verkend. In het kort: de footprint van de Gelderse organisatie is het grootst bij het aanleggen en onderhouden van wegen. We werken al aan duurzaam inkopen, duurzame catering, energiezuinige gebouwen (waaronder extra zonnepanelen op het Gelders Huis), verduurzaming in de wegenbouw, het wegenonderhoud en in het Openbaar Vervoer. We willen de energiebesparingen in het vervoer van de eigen organisatie en via het gebruik van onze wegen in provinciaal beheer in beeld brengen. Daarnaast benutten we ook meer onze voorbeeldrol om andere overheden te stimuleren en willen we leren van andere overheden.

6. De samenwerking met andere programma's

Daar waar de programmadoelen van Energietransitie ondersteunend zijn aan de doelen of resultaten van andere programma's c.q. projecten, zoeken we vanzelfsprekend de samenwerking. Effectiviteit (op doelbereik: integraliteit) en efficiëntie (kostenbeheersing) zijn belangrijke voorwaarden voor het maken, programmeren en uitvoeren van ons beleid.

6.1 Gebiedsopgaven

Het programma Gelderse Gebiedsopgaven is bij uitstek een programma waar dit van toepassing is; het is een programma dat invloed heeft op alle andere programma's, projecten, processen en 'routines' (PPPR) die voortkomen uit het coalitieakkoord. De Staten hebben met het benoemen van de Gelderse Gebiedsopgaven een duidelijke keuze gemaakt op wélke problematiek en wélke kansen en uitdagingen de komende jaren flinke inzet gepleegd zal worden. De andere programma's die voortkomen uit de zeven kerntaken van de provincie dragen concreet aan de aanpak van die Gelderse Gebiedsopgaven. Die 'concreetheid' blijkt uit processen en projecten.

Het programma Energietransitie draagt in verschillende regio's actief bij. Voorbeelden hiervan zijn het regionale warmtenet, Groene Hub 3.0, de Groene Delta en het Clean Mobility Center in de regio

Arnhem-Nijmegen en 'zon op erf' in de regio Achterhoek. Maar er zijn meer voorbeelden. We stemmen hierover actief af en maken daarbij ook afspraken over de financiële programmering.

6.2 Cultuur en Erfgoed

Vanuit het programma Cultuur & Erfgoed is met het programma 'duurzame landgoederen' een goede basis gelegd voor de verduurzaming van monumentaal vastgoed. Hierdoor is onder erfgoedeigenaren het besef gegroeid dat er veel te winnen is door middel van energiebesparende maatregelen. Deze aanpak werkt stimulerend op andere particuliere woningeigenaren. Het programma Energietransitie werkt daarom ook samen met het programma Cultuur & Erfgoed, eigenaren, onderwijs, het bedrijfsleven en instellingen om dit besef om te zetten in activiteiten. Dit doen we bijvoorbeeld door het doorontwikkelen van kennis over een juiste toepassing van duurzaamheidsmaatregelen bij monumenten, het delen hiervan via netwerk en scholing en het stimuleren van andere partijen om over te gaan tot het toepassen van energiebesparende maatregelen.

De opgedane kennis en ervaringen voor het verduurzamen van monumenten wordt een onderdeel van de wijkgerichte aanpak om de woningvoorraad te verduurzamen. Zo verbinden we partijen en kennis, en ondersteunen gemeenten met informatie en concrete handvatten om aan de slag te gaan met het verduurzamen van de monumenten binnen de wijk.

6.3 SteenGoed Benutten

Vanuit het programma SteenGoed Benutten wordt ingezet op het behouden en versterken van de ruimtelijke kwaliteit om Gelderland mooier, leefbaarder en economisch aantrekkelijker te maken. In de aanpak staan gebieden centraal en wordt leegstand aangepakt. Dit raakt ook de wijkgerichte aanpak van het programma Energietransitie om wijken duurzamer te maken. In samenwerking met onze partners willen we minimaal 100.000 woningen energiezuiniger maken. Dit bereiken we met een aanpak van de huursector, de particuliere sector en de verenigingen van eigenaren (VvE's) op lokaal niveau. De programma's SteenGoed Benutten en Energietransitie werken samen om elkaars aanpak in de wijken/gebieden te versterken. Op lokaal niveau leidt de aanpak van leegstand tot een duurzamer gebied, en biedt de wijkgerichte aanpak van energie kansen om leegstand tegen te gaan.

6.4 Sport

De programma's Gelderland Sport! en Energietransitie bouwen voort op de samenwerking die in de vorige coalitieperiode is gestart. De focus ligt op een aanpak om sportaccommodaties te verduurzamen en een verkenning van het onderwerp 'duurzame (sport)evenementen'. De provincie heeft hierin een verbindende rol en zet in op het delen van kennis (bijv. over bestaande financiële regelingen) en het verbinden van partijen.

6.5 Economie

Er vindt een verandering plaats van traditioneel fossiel gedreven energietechnieken naar innovatieve duurzame energietechnieken. Dit betekent dat huidige en toekomstige ontwikkelaars, installateurs en anderen uit de bouw- en installatiebranche hier kennis en ervaring mee moeten opdoen. Onderwijs, bedrijfsleven en overheid slaan de handen ineen om hier invulling aan te geven. De provincie faciliteert dit proces via het programma Economie. Vanuit Energietransitie sluiten we hierbij aan. Daarnaast werken we in samenwerking met het programma Economie aan een innovatieagenda waarmee we de EMT sector in Gelderland verder willen versterken. Hierin spelen kiEMT en EFRO een belangrijke rol.

6.6 Leefbaarheid

Leefbaarheid is allesomvattend en heeft daardoor raakvlakken met alle programma's. Het onderwerp Energietransitie bevordert de sociale cohesie, doordat het mensen kan binden en samenbrengen. Op de korte termijn leidt dit tot meer draagvlak in de lokale omgeving, voor de lange termijn naar een

duurzame energiehuishouding. Samen met het programma Leefbaarheid werken we de verbinding van de Gelders burger, zijn of haar omgeving en toekomst. Dit vindt concreet zijn beslag in de wijkgerichte aanpak en de energiecoöperaties.

6.7 Mobiliteit

Bij projecten op het onderwerp Mobiliteit werkt het programma Energietransitie aan verdere samenwerking met andere provinciale programma's zoals Mobiliteit, Luchtkwaliteit, Circulaire Economie en met de uitvoeringsafdelingen Uitvoering Werken en Beheer en Onderhoud Wegen. Voor een aantal onderwerpen geldt dat andere programma's al veel kennis en ervaring hebben op dat gebied waardoor het logischer is om projecten ter uitvoering van het GEA daar onder te brengen. Dit geldt voor de onderwerpen LNG (Liquefied natural gas = vloeibaar aardgas), remenergie en stedelijke distributie waarvoor het programma Mobiliteit het aanspreekpunt is.

7. Inzet van middelen

7.1 Financiering

Het nieuwe programma Energietransitie 2016-2019 "Samen in versnelling" is de weerslag van wat provincie Gelderland gaat uitvoeren op basis van het GEA. Om samen met onze partners de doelen te bereiken is een eenmalig budget van € 80 mln. voor de volledige coalitieperiode gereserveerd. Hiervan is al een deel beschikbaar gesteld bij de begroting 2016.

Het financiële plaatje van de financiële middelen ziet er als volgt uit:

- Totale Coalitiemiddelen 2016-2019 € 80,0 mln.
- Coalitiemiddelen 2016-2019 bij begroting 2016 beschikbaar gesteld € 17,6 mln.
- Coalitiemiddelen 2016-2019 nog beschikbaar € 62,4 mln.

De partners in GEA vragen de provincie om voor de gehele programmaperiode € 35 miljoen te reserveren voor revolverende inzet, en € 22 miljoen aan middelen om het proces te versnellen en om pilots/proeftuinen te ontwikkelen. In deze beleidsnotitie hebben we nog niet het gehele bedrag bestemd. Enerzijds omdat we flexibiliteit in financiering willen behouden. Anderzijds omdat verschillende aanpakken nog verdere uitwerking van de markt behoeven voordat duidelijk is op welke activiteiten wij middelen beschikbaar willen stellen.

7.2 Coalitiemiddelen 2016-2019 reeds beschikbaar gesteld

Bij de Begroting 2016 is € 17,6 miljoen euro van de coalitiemiddelen door PS beschikbaar gesteld. De verdeling van dit bedrag is in onderstaande tabel weergegeven. De subsidies aan de VECG en gemeente Arnhem (zie paragraaf 5.6) willen we nu via een begrotingsbesluit wegzetten. Het budget halen we uit de bestaande procesgeld van € 5 miljoen.

Benodigde middelen 2016		Dekking	
<i>Subsidie aan Arnhem en de Vereniging Energiecoöperaties Gelderland (VECG)</i>	€ 210.000		
<i>Participatiesubsidie</i>	€ 500.000		
<i>Opdrachtenbudget</i>	€ 2.490.000		
<i>Reeds gebruikte middelen</i>	€ 1.800.000		
Opdrachten- en subsidiebudget	€ 5.000.000	Begroting 2016; Procesgeld	€ 5.000.000
EFRO (t/m 2019)	€ 8.600.000	Begroting 2016	€ 8.600.000
Interreg (t/m 2019)	€ 3.000.000	Begroting 2016	€ 3.000.000
Woningisolatieregeling	€ 1.000.000	Begroting 2016; Woningisolatieregeling	€ 1.000.000
Totaal	€ 17.600.000	Totaal	€ 17.600.000

7.3 Coalitiemiddelen 2016-2019 waarover besluit wordt gevraagd

Voor de verdere uitvoering van het GEA hebben we € 24 miljoen extra middelen nodig. Hiervan wordt gevraagd om € 15 miljoen in 2016 beschikbaar te stellen (7.3.1) en om € 9 miljoen te reserveren (7.3.2) uit de coalitiemiddelen 2016-2019.

7.3.1 Beschikbaarstelling Coalitiemiddelen

De middelen die voor 2016 op de begroting zijn geplaatst, zijn niet toereikend om de doelen voor 2016 te realiseren. Er is een aanvullend budget nodig van € 15 miljoen. In onderstaande tabel is het financiële plaatje geschetst.

Benodigde middelen 2016		Dekking	
Bestemde middelen (proces, VECG, EFRO, Interreg, Kiemt)	€ 17.600.000	Begroting 2016	€ 17.600.000
Bijstorting aan het Innovatie- & Investeringsfonds Gelderland BV (IEG).	€ 15.000.000	Gevraagde beschikbaarstelling 2016	€ 15.000.000
Totaal	€ 32.600.000	Totaal	€ 32.600.000

7.3.2 Reserveringen Coalitiemiddelen

Het is in dit stadium nog lastig aan te geven welke middelen we op welke wijze willen inzetten. Dit behoeft een nadere uitwerking, ondermeer van onze GEA-partners. Om voor de grote opgaven binnen het programma Energietransitie voldoende middelen beschikbaar te hebben, doen we hiervoor alvast een reservering. Het gaat om € 5 miljoen voor het verduurzamen van de woningvoorraad, € 2 miljoen voor het verduurzamen van bedrijven en € 2 miljoen voor het vergroten van de opwek van hernieuwbare energie. Hiermee komt het totaal bestemde bedrag uit op € 41,6 miljoen (€ 32,6 miljoen + € 9 miljoen).

Reservering 2016	
Verduurzamen van de woningvoorraad	€ 5.000.000
Verduurzamen van bedrijven	€ 2.000.000
Vergroten van de opwek van hernieuwbare energie	€ 2.000.000
Totaal	€ 9.000.000

Dit betekent dat er nog € 38,4 miljoen niet beschikbaar is gesteld.

Investeringsopgave							Nog te besluiten
		voor 2016	2016	2017	2018	2019	
Energie	€ 80,0						
-beschikbaarstelling		€ 17,6	€ 15,0				
-reservering			€ 9,0				
Totaal Energie	€ 80,0	€ 17,6	€ 24,0	€ -	€ -	€ -	€ 38,4

7.4 Instrumentarium

Voor de uitvoering van het programma en de samenwerking met onze GEA-partners willen we verschillende instrumenten inzetten. Enerzijds zetten we capaciteit in, om onze rol te pakken in het GEA uitvoeringsproces door deel te nemen aan de uitvoeringstafels van GEA en door samen met onze partners te werken aan concrete en uitvoerbare projecten. Anderzijds door financiële instrumenten in te zetten die nodig zijn om een versnelling te realiseren. De tweede helft van 2016

geven we hier verder invulling aan. Hierbij geldt dat de provincie wil bijdragen aan projecten die van bovenlokaal belang zijn, waarin een bijdrage aan de energietransitiedoelen voldoende duidelijk zijn en waarin door partners efficiënt wordt samengewerkt richting de doelgroepen.

In de ontwikkeling van het grote duurzaamheidsfonds wordt onderzoek naar de inzet van het Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI) meegenomen.

7.5 Internationalisering

Energietransitie speelt overal. Alle landen in Europa hebben hierin een opgave te doen. Het programma Energietransitie wil leren van ontwikkelingen in andere landen. Op het vlak van biomassa vindt er internationale samenwerking plaats via Vanguard Bioeconomy, Interreg-projecten en samenwerking met Nordrhein-Westfalen en Vlaanderen. Ook op het onderwerp mobiliteit zoeken we de internationale samenwerking op.

7.6 Sterk bestuur

Een energieneutraal Gelderland wordt lokaal gerealiseerd. We trekken samen met onze partner overheden op, om aan deze doelstelling uitvoering te geven.

7.7 Monitoring

Aan het GEA is een uitgebreide monitoring gekoppeld. Met deze monitoring brengt GEA concrete resultaten op energiebesparing en –opwek in beeld en legt het de beleidsinspanningen van regio's en gemeenten naast elkaar. Deze monitoring zullen wij gebruiken om onze partners aan te spreken op hun rol. Daarnaast is het de basis voor het evalueren van de gezamenlijke activiteiten en dus van het GEA uitvoeringsplan. We zullen hier minimaal jaarlijks richting uw Staten over rapporteren. Daarbij zullen we ook terugkoppelen over de vordering rondom Motie 59.

8. Bijlagen

- GEA uitvoeringsplan
- Onderzoek IEG fonds